

З огляду на постанову Комітету Всенародної бібліотеки України від 1.III.1921 р. (Протокол Комітету Всенародної Бібліотеки №67) Рада Бібліотекарів констатує, що виставка була улаштована силами та засобами ВБУ.

(Виписка з протоколу №12 засідання Ради Бібліотекарів від 26/13 березня 1921 р.)

СЛОВО ПЕРЕД ВІДКРИТТЯМ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ВИСТАВКИ, УЛАШТОВАНОЇ ВСЕНАРОДНОЮ БІБЛІОТЕКОЮ *

Сьогодні відкриття Всенародною бібліотекою вистави творів Тараса Григоровича Шевченка, деяких малюнків і ремінісценцій-спогадів, що стосуються до Тараса Григоровича та літератури про Кобзаря, яку вже зібрано і виявлено серед багатств книжного майна Всенародної Бібліотеки на Україні.

Моє вступне слово про Тараса Григоровича з цього приводу може бути висловлене лише як згадка в загальних рисах про видатну силу та значення Шевченка в справах українського національно-літературного і політичного руху.

107 років з часу народження, а 60 - пройшло з того часу, як опочив той, кого насправді вважають за останнього народного кобзаря і першого геніального поета нової великої літератури всеслов'янського світу.

Твори Кобзаря, проте, ніколи не були переспівом народних пісень та дум. В його поезії надзвичайно міцно і з дивуючою лагідністю поєдналися народна творчість по світогляду і мові, а поряд з тим - культурно-книжна за своїм складом мислі і за засобами виявлення форми. І в той же час усі художні роздуми Кобзаря мають змістом важливі для народу питання про людську правду, про горе загублених батьків, знедолених братів та сестер. А форма віршованого складу його особистої художньої творчості - це насамперед перероблене генієм Шевченка творіння народної української поезії, яка довгу годину перебувала

під дужим культурним впливом книжки, школи та просвіти. У поета нема ні витриманої рими, ні правильної послідовності стоп, ні закруглених куплетів: рухлива форма власного, особливого ладу його вірша, вільні переходи від одного ритму до другого, вільні заміни римованих віршів білими, властиве, належать якраз до прикмет української народної піснетворчості, переважно тої, що прихилила слухачів до роздуму або давала відповідь на важливі запитання життя сімейного побутового та громадського. Так, художня творчість Кобзаря була культурним висловленням народного світогляду в найвищій, духовній, світовій формі, в поетичному виявленні освіченої душі геніального творця, який не порвав зв'язку ні з народним розумінням і вірою, ні з тяжиною народного лиха, ні з мріями народними про радощі, щасливу будущину.

«Думи» Кобзаря, «мережані та кучеряві породило лихо на світ, на сміх», як співав, поливали сльози. Вони - «його діти-квіти», «сироти», його «лоте горе», що він сіє на своєму «перелозі» ради тих людей закованих моїх, убогих ... у великій надії, що «коли вийдуть люде жито жати - веселі, добрі будуть жнива». І тоді воскресне слово Кобзаря, тоді «святая на землю правда прилетить» і «оживе, натхне, накличе, нажене не ветхеє не древле слово розтліннеє, - слово нове між людьми криком пронесе і люд окрадений спасе». В той же час поет свої твори нарікає «правдою безталанною», «думою скорбною, убогою», «словом не

* Науковий архів ЦНБ, оп.1, од. зб. 42.

мудрим та щирим», «богобоязливим» нарешті; зове свої пісні «притчею, молитвами», «псалмом тихим, новим». У Шевченка немало перекладів - переробок псалмів і текстів Біблії; досить і таких псалмів (неначе колишні українські псалми та канти), що утворив Кобзар у наслідування стародавньому співцю... Найбільш справедливо і одмітно визначити Тараса Григоровича, як нового псалмотворця...

Крім того, Шевченко не тільки в поетичній творчості виявив своє значення і велику вагу. Він займає головне і верховне місце в усьому українському поступовому рухові. «Історія мого життя, - писав Тарас Григорович у своїй автобіографії, - складова частина історії мого рідного краю». І мусимо завважити, що частина була і залишається дуже видатною в усій українській історії... Історія життя Кобзаря та його художня творчість і громадська праця завдяки багатьом умовам, і сучасним його, і пізнішим, складала надзвичайно сприятливі обставини, щоб з'єднати навколо Шевченка різноманітні течії українського руху та розвою майже не за всі минулі 80 років.

У розрості руху за ці часи були і поети не гірші і не слабші за своїм ліризмом, а епос і драма з другої половини XIX віку переважили сумирний початок почину Кобзаря. Багато було значно освіченіших, вдумливих, всесторонніх та глибоких громадських і політичних працівників на Україні; про представників української науки нічого й казати і порівнювати; було, нарешті, досить злочасних і згублених за українські громадські справи. Однак ніколи не було такого, як наш Кобзар, чудового об'єднання в долі і творчій праці одної постаті всього того, що найдорожче і наймиліше кожному українцеві.

Його поезія, пісні кріпака-раба вивели на широкий шлях доти несмілу, непевну в собі українську літературу. Шевченко додав до неї загальнолюдські ідеали і мотиви та показав нові національні завдання великої ваги і глибокої вартості. З провінціальної, значною мірою аматорської творчості українська література стала спільною національно-культурною справою. Під впливом почасти і творів та праці Тараса Григоровича дві течії українського громадського руху на Лівобережжі і Правобережжі дніпровському зли-

лися в один потік, і з 60-х років, коли сталося це об'єднання, можна було вже розмовляти про єдиний великий поступовий рух. Могутністю свого простого, загальнодоступного всім блискучого слова Шевченко розповсюдив самий український рух у широких українських колах, що прийняли, як заповіт, його призив - дружнє посланіє «до живих і ненароджених земляків»:

Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полобіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтеся;
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.

Головна риса генія - безкрай обсяг, великі грані його духовної сили, універсалія, як то кажуть, генія. Такі визначення, що Шевченко - могутній лірик, Шевченко - народний співець-кобзар, Шевченко - псалмотворець і т. і. не охоплюють його творчу могутність. Тарас Григорович виявляв думи, почуття і мрії народні, був і в перших шерегах національного українського руху як поет і громадський працівник, і був одним із попередніх протестантів самого революційного типу, проти жорстокого царського і бюрократичного уряду, проти неправдивого побутового і економічно-класового укладу життя, одним із перших представників політичного і соціального радикалізму не тільки на Україні, а й взагалі в Росії. Не всує він пророкував про свої думи, пісні, що дума його:

Перепливе Лету.
І огнем-сльозою
Упаде колись на землю,
І притчею стане
Розпинателям народнім,
Грядущим тиранам.

І сталося так... Так, правда ... «притчею стало його творче слово, що він ставив на сторожі біля малих отих, рабів німих» ... І сама постать Шев-

ченка стала символом, як велика безкрайня могутність усього нашого українського руху - і

літературно-наукового, і етнографічно-національного, і політично-національного.

Г.П.Житецький *

27 лютого 1921 р.(2 березня)

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ВИСТАВКА В АВСТРІЙСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ

До ювілейних шевченківських днів у Австрійській бібліотеці було розгорнуто виставку «Шевченко і Австрія», матеріали якої відбивають вагомий внесок науковців цієї країни у вивчення і популяризацію шевченківської творчості.

Адже найповніше видання «Кобзаря», де вперше надруковано й чимало заборонених на той час творів, з'явилося лише через півтора десятиліття після смерті Шевченка не в Російській імперії, а в межах тодішньої Австро-Угорщини. На виставці представлено «Кобзар» з додатком споминок про Шевченка, Костомарова і Микешина, виданий у Празі в 1876 р. заходом О.Русова (тиражем 600 примірників). До революції 1905 р., нагадаємо, все це було в Росії суворо заборонено й доходило до читача саме завдяки цьому та іншим, випущеним в Австрії, виданням.

Крім нього, коштом Товариства українських студентів у Відні «Січ» у тій же празькій друкарні Грегра було видано кілька книжечок кишенькового формату - недорогих і зручних для нелегального поширення - поеми «Сотник», «Марина», «Титарівна», «Княжна», «Варнак», «Петрусь», «Відьма», «Неофіти», «Марія». Тепер ці цінні раритети не всі є навіть у найповніших колекціях шевченкіани. Експонувалися на виставці ксерокопії з примірників, які зберігаються у відділі рідкісних книг Австрійської Національної бібліотеки у Відні.

Чималий інтерес становлять виявлені нами у відділі рукописів Віденської міської бібліотеки кілька автографів німецьких перекладів українських народних пісень та поезії Шевченка «Минули літа молодії», зроблених відомим

австрійським популяризатором Шевченка Карлом Емілем Францозом. У цьому ж відділі зберігається досі невідомий дослідникам лист-подяка К.Францоу від Товариства «Січ» за його багатолітню працю по вшануванню Шевченка. Всі ксерокопії буде передано до Інституту літератури НАН України.

З видань, які з'явилися в Австрії до 100-річчя від дня народження Шевченка і нині зберігаються у фондах ЦНБ, на виставці експонувалися випущені у Відні двотомний «Кобзар» українською мовою, ювілейний випуск віденського журналу «Ukrainische Rundschau» з численними статтями про Шевченка та німецькими перекладами його творів, шевченківський номер газети «Ukrainische Nachrichten».

Особливо цінна ґрунтовна монографія про Шевченка, написана німецькою мовою відомим шведським славістом Альфредом Єнсенем. Ця книга відіграла важливу роль у популяризації творчості Шевченка в Європі й досі свого наукового значення не втратила.

Вагомий науковий доробок українських дослідників шевченкіани. На виставці представлено праці Дмитра Наливайка, Ярослави Погребенник, Маркіяна Нагірного та інших авторів, недавно виданий збірник праць українсько-австрійського симпозиуму (відбувся в залі Австрійської бібліотеки у жовтні 1993 р.).

Виставку відвідав посол Австрії в Україні доктор Георг Г.Вайс та співробітники посольства, Представництва ЮНЕСКО в Австрії, а також австрійські та німецькі літературознавці. Чималий інтерес викликала вона і в читачів ЦНБ.

М.А.Воробей, М.М.Павлюк

© Воробей Микола Андрійович, Київ, 1994
© Павлюк Микола Миколайович, Київ, 1994

* Житецький Гнат Павлович (1866 - 1929), історик і літературознавець, член історичної секції ВУАН, завідувач рукописного відділу ВБУ, дійсний член НТШ. Праці з

громадської та культурної історії України XIX ст., зокрема про громадські рухи 60-х рр., про Максимовича, Костомарова тощо (Енциклопедія українознавства).